

Over het voorkomen van *Membranipora tenuis* Desor, 1848 voor de Belgische kust, foutieve identificaties en het nut van museumcollecties

Francis Kerckhof en Hans De Blauwe

De recente strandvondst van *Membranipora tenuis* (Versele 2006 – dit nummer) leek ons een goede aanleiding om wat dieper in te gaan op het voorkomen van deze soort in de zuidelijke Noordzee. Daar valt inderdaad wel het een en ander over te vertellen.

Fragmenten van een opvallend korstvormig mosdiertje met een min of meer fossiel uiterlijk bleken niet zeldzaam in gruis verzameld vanaf de jaren 70 van de vorige eeuw en afkomstig van de zandbanken voor de Belgische kust. In Hayward & Ryland (1977) stond geen enkele soort die leek op het gevonden materiaal. Gelukkig is er nog de *Faune de France* van Prenant en Bobin (1966) waarin ook meer zuidelijke soorten opgenomen zijn. En inderdaad, daar stond een soort *Membranipora* in die leek op de voor de Belgische kust gevonden fragmenten, namelijk *Membranipora tenuis* Desor, 1848. Een monster van de fragmenten werd in 1996 opgestuurd naar Peter Hayward die de identificatie bevestigde. Hij voegde eraan toe dat *M. tenuis* een soort is van warm gematigde/ tropische Atlantische gebieden en dat ze een brede gamma van substraten koloniseert, waaronder wieren, en dat de soort gemeld was van drijvende wieren in het Kanaal. Hij besluit (in litt. 26 februari 1996): "*Its occurrence on the Flemish coast is very interesting*".

De eerste gedachte was dat *M. tenuis* tegenwoordig uitgestorven is in de zuidelijke Noordzee (wegens te koud) en dat de fragmenten dateerden uit een periode dat de Noordzee warmer was. Dat leek bevestigd te worden door het feit dat in het gruis overwegend geeloranje verkleurde fragmenten met een fossiel uiterlijk aangetroffen werden.

Later, op 19 juni 2001, werd eerder toevallig een levende kolonie *M. tenuis* aangetroffen op een steen afkomstig uit een bodemstaal genomen tussen de Goote- en de Thorntonbank, zowat 25 km uit de kust voor Zeebrugge. Deze vondst bevestigde meteen het recente voorkomen in de zuidelijke Noordzee. Daarbij zou kunnen gedacht worden dat het om een recente arealuitbreiding ging, als gevolg van de opwarming. Maar ook dat klopt niet. Na onderzoek in de collecties van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen (KBIN) bleek dat *M. tenuis* al honderd jaar geleden op de Vlaamse banken verzameld werd door Prof. Gustave Gilson. Ze werd echter steeds verkeerd gedetermineerd (De Blauwe, *et al.* 2006 – dit nummer).

Het voorkomen van de vele fragmenten in het gruis liet al uitschijnen dat *M. tenuis* waarschijnlijk niet zeldzaam moest zijn. En dat werd ook bevestigd tijdens de strandopspuitingen van onder andere 1996 te De Haan en 2004 te Knokke (De Blauwe, 2006) en Oostende met materiaal van overwegend de (noordelijke) Kwintebank. Toen werd *M. tenuis* algemeen aangetroffen op schelpmateriaal en ook op brokken steenkool. De onderzoekscampagne van Jean-Sebastien Houziaux in het gebied van de Hinderbanken toonde verder aan dat de soort ook op de Westhinderbank talrijk voorkomt (De Blauwe, *et al.* 2006 –dit nummer). Kolonies van *M. tenuis* zijn blijkbaar robuuster dan andere korstvormige mosdierkolonies, wat het langer bewaard blijven van fragmenten kan verklaren.

M. tenuis is gekend van de Stille oceaan, van de Atlantische kusten van Amerika, van de westkust van Afrika en de Middellandse Zee (Prenant en Bobin, 1966). Zij vermelden ook Denemarken en citeren bij de synonymie van de soort inderdaad verschillende publicaties van Deense auteurs als Marcus en Levinsen. In Denemarken zou de soort echter alleen gevonden zijn in het Øresund, de zee-engte tussen Denemarken en Zweden (oa Marcus, 1940). Daarom beweren Prenant en Bobin (1966) verderop: “il semble curieux qu'on ne l'ait pas encore rencontrée sur le littoral occidental d'Europe”. Saillant detail, Prenant heeft een deel van het materiaal verzameld door G. Gilson onderzocht en toen *M. tenuis* verkeerdelijk gedetermineerd als *Electra pilosa* (toen nog *Membranipora pilosa* genoemd). Dat was in 1931.

Later bleek dat *M. tenuis* wel degelijk al eerder in de zuidelijke Noordzee gevonden was. Lacourt (1949) trof in de musea van Leiden en Amsterdam materiaal aan dat afkomstig was van de West Hinder, Scheveningen, Katwijk en Noordwijk. Veel commentaar – over het al dan niet recent zijn van het materiaal bijvoorbeeld – voegt hij er verder niet aan toe behalve de opmerking “in this species too the zoaria sometimes grow in thick layers on shells”, een waarneming die goed overeenkomt met de onze. Voor de identificatie verwijst hij naar Marcus (1940). In Nederland werd het werk van Marcus (1940) destijds veel gebruikt door de vroegere SWG'ers om mosdiertjes mee te identificeren. Het was de enige identificatiegids die beschikbaar en betaalbaar was en het Deens hoefde geen bezwaar te zijn want de meeste soorten stonden erin afgebeeld. Lacourt gebruikt de afbeelding van *M. tenuis* uit Marcus (1940) in zijn jaren later verschenen mosdiertjestabel (Lacourt, 1978) nu met de vermelding: “langs gehele kust, talrijk, veel op zeewier” iets wat althans in de zuidelijke Noordzee niet klopt. Waarschijnlijk gaat het hier om een vergissing want exact dezelfde tekst staat ook bij *M. membrancea*.

Besluit: Het is in elk geval nu zeker dat *M. tenuis* wel degelijk recent voorkomt in de zuidelijke Noordzee – iets wat niet met honderd procent zekerheid blijkt uit de vroegere literatuur. *M. tenuis* past toch niet in het plaatje van zuidelijke soorten die “oprukken”

naar het noorden als gevolg van de opwarming, tenminste niet in de zuidelijke Noordzee. Het is weliswaar een zuidelijke soort – hoewel ook dat in vraag kan gesteld worden – waarvan de aanwezigheid pas onlangs voor de Belgische kust werd vastgesteld, maar dat was niet omdat ze er voorheen niet voorkwam maar simpelweg omdat ze niet werd herkend.

Summary

The presence in the southern North Sea of the bryozoan *M. tenuis*, an encrusting bryozoan with southern affinities, is discussed. This species has recently been reported with certainty from Belgian waters. From earlier records, it was not clear whether or not the findings concerned recent material. Moreover, these records remained somewhat overlooked and buried in literature. As could be proofed by material present in the collections of the Belgian Royal Institute of Natural Sciences (RBINS), *M. tenuis* was already present in Belgian waters around 1900. Despite earlier revisions by several specialists of the Bryozoan collection in the RBINS, the species had never been correctly identified and reported. *M. tenuis* is apparently common in Belgian offshore waters where it lives on stones and shells and fragments of the crusts are common in the grit fraction of offshore sediments.

Literatuur

- DE BLAUWE, H. 2006. Bryozoa on shells from the Kwintebank, Southern bight of the North Sea (Belgium). Bulletin Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, Biologie: 76, 2006, p. 125-138. (in druk)
- DE BLAUWE H., KERCKHOF F. & J.S. HOUZIAUX 2006. Een opmerkelijke diversiteit aan Bryozoa (mosdierpjes) op de Hinderbanken: een tussentijds verslag. De Strandvlo, 26 (4): 125-134.
- HAYWARD, P.J. & J.S. RYLAND 1977. British Anascan Bryozoans. Synopses of the British Fauna 10.
- LACOURT, A.W. 1949. Bryozoa of the Netherlands. *Neth. J. Zool.* 8: 1-33.
- LACOURT, A.W. 1978. De Nederlandse mariene mosdierpjes: Bryozoa (Ectoprocta, Gymnolaemata). *Wetenschappelijke Mededelingen van de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging*, 129. KNNV/Strandwerkgemeenschap: Hoogwoud, The Netherlands. 21 pp.
- PRENANT, M.; BOBIN, G. 1966. Bryozoaires: 2. Chilostomes *Anasca*. *Faune de France*, 68. Fédération Française des Sociétés des Sciences Naturelles: Paris, France. 647 pp.
- VERSELE, G. 2006. Verslag van de strandexcursie te Sint André op 11 november 2006. De Strandvlo, 26 (4): 147-148.